УДК 821.161.2-31.09 Нечуй-Левицький

Людмила Мялковська

●

ПРОЯВ АНТИДЕКАДАНСУ У ПОВІСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «БЕЗ ПУТТЯ»

●

MANIFESTATION OF ANTI-DECADENCE IN IVAN NECHUY-LEVYTSKYI'S NOVELLA "BEZ PUTTIA"

DOI: 10.58407/litopis.260413
© Л. Мялковська, 2026. CC BY 4.0
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9044-1496

У статті досліджено особливості художнього осмислення антидекадентських ідей у повісті Івана Нечуя-Левицького «Без пуття» в контексті суспільно-культурних процесів кінця XIX – початку XX ст. Увагу зосереджено на специфіці авторського заперечення декадентського світогляду, який виявляється через систему персонажів, їхні моральні орієнтири, спосіб життя та оцінку суспільних явищ. ***Актуальність*** *дослідження визначається необхідністю переосмислення художньої спадщини письменника з позицій сучасного літературознавства та поглибленого вивчення його світоглядної концепції, що ґрунтується на утвердженні етичних і національних цінностей. У процесі роботи здійснено аналіз наукових праць, присвячених творчості Івана Нечуя-Левицького, а також проблемі декадансу й антидекадансу в українській літературі. Це дало можливість окреслити місце повісті «Без пуття» серед творів, у яких письменник полемізує з новітніми художніми тенденціями своєї доби. Для реалізації поставленої* ***мети*** *використано історико-літературний, порівняльний, описовий та соціокультурний* ***методи****, що забезпечили комплексний підхід до аналізу тексту. Основну увагу приділено художнім засобам, за допомогою яких письменник формує негативне ставлення до духовної деградації, моральної безвідповідальності, культу насолоди та відмови від активної громадянської позиції. Простежено особливості змалювання образів Павлуся й Настусі, які репрезентують тип поведінки, позначений духовною пасивністю, егоцентризмом і відчуженням від традиційних моральних норм. Водночас визначено роль авторської іронії, сатири, контрасту та психологічної характеристики у викритті руйнівного впливу декадентських настроїв на особистість і суспільство. У результаті проведеного дослідження* ***доведено****, що Іван Нечуй-Левицький послідовно відстоює гуманістичні ідеали, засуджує духовне спустошення та протиставляє декадентським настроям активне моральне начало, засноване на праці, відповідальності й національних традиціях. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях творчості письменника й розвитку української літератури кінця XIX – початку XX ст.*

Ключові слова: *Іван Нечуй-Левицький, українська література початку XX ст., іронія, антидекаданс, мораль, знедуховленість, міський соціум, художній образ.*

●

The article examines the artistic representation of anti-decadent ideas in Ivan Nechui-Levytskyi's novella Bez Puttia within the cultural and literary context of the late nineteenth and early twentieth centuries. The study focuses on the writer's critical interpretation of decadent ideology as expressed through the system of characters, their moral principles, behavioural patterns, and attitudes toward social values. The ***relevance*** *of the research lies in the growing scholarly interest in reconsidering the writer's literary heritage from the perspective of his ideological opposition to decadence and his defence of ethical and national ideals. The research begins with an overview of contemporary scholarly approaches to the interpretation of Nechui-Levytskyi's works as well as theoretical studies devoted to decadence and anti-decadence in Ukrainian literature. This analytical stage makes it possible to determine the place of Bez Puttia among the author's works that present a critical response to modern literary tendencies of the period. To achieve the* ***goal*** *of the study, historical-literary, descriptive, comparative, and socio-cultural* ***methods*** *are employed, allowing for a comprehensive interpretation of the literary text. Particular attention is paid to the artistic*

techniques through which the author exposes spiritual decline, moral irresponsibility, the pursuit of idle pleasure, and the rejection of socially meaningful activity. The analysis demonstrates that the protagonists, Pavlus and Nastusia, embody a model of behaviour characterised by passivity, selfishness, and alienation from traditional ethical values. Considerable emphasis is also placed on the functions of irony, satire, contrast, and psychological characterisation, which strengthen the anti-decadent orientation of the novella and reveal the destructive consequences of decadent attitudes for both the individual and society. The study ***proves*** *that Nechui-Levytskyi consistently upholds the principles of humanism, condemns spiritual emptiness and moral indifference, and contrasts decadent values with responsibility, productive work, and fidelity to national cultural traditions. The results may serve as a basis for further research into the writer's creative legacy and the development of Ukrainian literature at the turn of the twentieth century.*

Keywords: *Ivan Nechui-Levytskyi, early twentieth-century Ukrainian literature, irony, anti-decadence, morality, spiritual decline, urban society, literary image.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Творчість Івана Нечуя-Левицького відзначається не лише глибоким відтворенням українського суспільного життя другої половини XIX ст., а й активною реакцією письменника на нові культурні та світоглядні тенденції своєї доби. На межі XIX–XX ст. в європейському мистецтві поширюються декадентські настрої, що характеризувалися песимізмом, культом індивідуалізму, естетизацією духовної кризи, запереченням традиційних моральних цінностей та соціальної активності. Іван Нечуй-Левицький послідовно виступав проти цих тенденцій як у своїх публіцистичних працях, так і в художній творчості, обстоюючи принципи реалізму, гуманізму, народності та моральної відповідальності особистості. Одним із творів, у якому письменник художньо реалізував власне неприйняття декадентського світогляду, є повість «Без путтяя», де засобами сатири, іронії та психологічної характеристики розкривається духовне спустошення частини міської інтелігенції та молодого покоління.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого осмислення антидекадентської концепції творчості Івана Нечуя-Левицького, яка досі не отримала всебічного висвітлення в українському літературознавстві. Хоча художня спадщина письменника неодноразово ставала предметом наукових студій, основна увага дослідників традиційно зосереджувалася на його соціально-побутових повістях і романах, натомість «Без путтяя» значно рідше розглядалася крізь призму авторської полеміки з декадентською естетикою. Водночас саме цей твір дає змогу простежити, як письменник засобами художнього слова критикує моральну деградацію, духовну пасивність, культ насолоди та відчуження людини від суспільних і національних цінностей.

Особливий інтерес становить аналіз образів Павлуся й Настусі, через яких автор моделює тип особистості, схильної до безвідповідального способу життя, байдужості до праці та нехтування моральними обов'язками. Їхня поведінка, система цінностей і взаємини з іншими персонажами розкривають руйнівні наслідки поширення декадентських настроїв у міському середовищі. Водночас важливу роль у реалізації авторського задуму відіграють художні засоби комічного, передусім іронія та сатира, які не лише викривають духовне зубожіння героїв, а й утверджують позитивний моральний ідеал, заснований на працьовитості, відповідальності та вірності загальнолюдським і національним цінностям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Івана Нечуя-Левицького вже понад століття перебуває в центрі уваги українського літературознавства. Наукові студії охоплюють широке коло проблем, серед яких особливе місце посідають особливості реалістичної поетики письменника, його естетичні погляди, національна концепція літератури, соціально-моральна проблематика творів та їхнє місце в українському літературному процесі кінця XIX – початку XX ст. Водночас останніми десятиліттями спостерігається посилення інтересу до пізньої творчості митця, зокрема до його полеміки з українським модернізмом і декадентством, художнім втіленням якої стала повість «Без путтяя».

Вагомий внесок у переосмислення творчої спадщини Івана Нечуя-Левицького здійснив Максим Тарнавський, який запропонував новий погляд на поетику письменника, наголосивши на своєрідності його художнього мислення, композиційної організації та наративної стратегії[1]. Дослідник доводить, що творчість Нечуя-Левицького потребує звільнення від усталених стереотипів її сприйняття, а її естетична система є значно складнішою, ніж це традиційно вважалося. Такий підхід відкриває нові можливості для аналізу його пізніх творів, у яких письменник активно реагував на зміну літературних напрямів.

Безпосередньо проблемі повісті «Без путтяя» присвячено дослідження Ярослави Вільної, у якому твір розглянуто як художню відповідь письменника на поширення декадентської естетики[2]. Дослідниця аналізує повість у контексті літературно-критичних праць

[1] Tarnawsky M. Nechui's Aesthetic Code: Repetition, Pacing, and Non-Purposeful Narration. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2014. № 1. P. 219–240.

[2] Вільна Я. Ціннісно-смислова стратегія образного мислення І. Нечуя-Левицького (на прикладі твору «Без путтяя. Оповідання по-декадентському»). *Проблеми сучасного літературознавства*. 2019. Вип. 29. С. 43–55.

Івана Нечуя-Левицького «Сьогочасне літературне прямування» та «Українська декаденщина», доводячи, що автор створив не лише сатиричну пародію на новітні мистецькі тенденції, а й цілісну ціннісно-смислову концепцію, побудовану на утвердженні реалістичного світобачення, гуманістичних ідеалів та національної самосвідомості. Особливу увагу дослідниця приділяє поєднанню сатири, пародії, іронії та художньої інтерпретації декадентських мотивів, що визначають своєрідність твору.

Важливим етапом вивчення твору стала праця Наталії Віннікової, присвячена аналізу пародійної природи «Без пуття»[3]. Дослідниця характеризує особливості сюжетної побудови, образної системи та художніх засобів твору, наголошуючи, що пародія виступає одним із головних інструментів авторської критики західноєвропейського модернізму та українського декадентства. Науковиця показує, що використання гіперболи, іронії, гротеску та навмисного стилістичного перебільшення дозволило письменникові створити сатиричний образ морально й духовно дезорієнтованого покоління.

Окремий аспект художньої структури повісті розглядає Ярослава Муравецька, яка досліджує візуальні стратегії зображення у творі[4]. Науковиця аналізує співвідношення реалістичних і декадентських способів художнього бачення, акцентуючи увагу на тому, що Нечуй-Левицький свідомо використовує окремі елементи декадентської стилістики як об'єкт художньої пародії. Дослідження доводить, що протиставлення реалістичного мімезису модерністській умовності є одним із ключових засобів реалізації антидекадентської концепції письменника.

Суттєве значення для розуміння світоглядних засад творчості Івана Нечуя-Левицького мають також праці, присвячені його літературно-критичній спадщині. У статті «Українська декаденщина» письменник сформулював власне бачення причин виникнення декадансу та піддав різкій критиці його художні принципи, наголошуючи на необхідності збереження реалістичної традиції, морального змісту літератури та її суспільного призначення. Саме ці теоретичні положення стали ідейною основою повісті «Без пуття», у якій художні образи виконують функцію полеміки з декадентською естетикою.

У сучасному літературознавстві значна увага приділяється також світоглядним і суспільним аспектам творчості письменника. Зокрема М. Лаврусенко[5] аналізує проблему національного буття у творчості Івана Нечуя-Левицького, наголошуючи на його послідовному прагненні утвердити українську культурну ідентичність, моральні цінності та духовну самобутність у протистоянні імперським і деструктивним ідеологіям. Подібний напрям простежується й у дослідженні Тараса Голованя[6], який розглядає релігійний компонент як важливий елемент антиімперської стратегії письменника та складову його гуманістичного світогляду.

Проблематика пізньої прози Івана Нечуя-Левицького знайшла відображення й у новітніх дослідженнях Вікторії Мелешко[7], яка простежує тематично-формальні особливості його повістей, звертаючи увагу на сталість морально-етичних домінант, розвиток сатиричного начала та критичне осмислення духовної деградації суспільства. Ці спостереження є важливими для розуміння місця повісті «Без пуття» у творчій еволюції письменника.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених творчості Івана Нечуя-Левицького, проблема художньої реалізації антидекадансу в повісті «Без пуття» досі не стала предметом комплексного дослідження. Наявні студії переважно зосереджуються на аналізі пародійної природи твору, його стильових особливостей, літературної полеміки або літературно-критичних поглядів письменника. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання функціонування системи образів як засобу викриття декадентського світогляду, особливості поєднання сатири, іронії та психологізму у формуванні антидекадентської концепції твору, а також роль повісті в розвитку української літературної полеміки початку XX ст. Саме це визначає наукову доцільність подальшого дослідження повісті «Без пуття» як одного з найяскравіших художніх виявів антидекадансу в українській літературі.

---

[3] Віннікова Н.М. Особливості пародії І. Нечуя-Левицького «Без пуття. Оповідання по-декадентському». *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 квіт. 2011 р.)* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ГУОН (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Благод. фонд сприяння розвитку освіти ім. Б. Грінченка. Київ, 2011. С. 179–183.

[4] Муравецька Я. Стратегії зорового зображення в повісті Івана Нечуя-Левицького «Без пуття»: реалістичне і декадентське. *Слово і час*. 2017. № 12. С. 34–43.

[5] Лаврусенко М. Проблема національного буття українців у творчості Івана Нечуя-Левицького. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. № 205. С. 106–110.

[6] Головань Т. Релігія в антиімперській стратегії Івана Нечуя-Левицького. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції : збірник наукових праць (філологічні науки)*. 2023. № 22. С. 28–35.

[7] Мелешко В. Повісті Івана Нечуя-Левицького: тематично-формальні збіги. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 2. Ч. 1. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/part_1/41.pdf.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є комплексне дослідження проявів антидекадансу в повісті Івана Нечуя-Левицького «Без пуття», з'ясування особливостей художньої реалізації авторської полеміки з декадентською естетикою, а також визначення ролі системи образів, іронії, сатири та інших художніх засобів у розкритті морально-етичної концепції твору.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- охарактеризувати історико-літературні передумови виникнення антидекадентських тенденцій у творчості Івана Нечуя-Левицького;
- дослідити систему персонажів твору як засіб реалізації антидекадентської концепції письменника;
- визначити роль образів Павлуся й Настусі у відображенні моральної деградації, духовної пасивності та відчуження від традиційних цінностей;
- з'ясувати функції іронії, сатири, контрасту, психологічної характеристики та інших художніх засобів у викритті декадентського світогляду;
- окреслити місце твору «Без пуття» у творчій еволюції Івана Нечуя-Левицького та вказати на його значення в контексті української літературної полеміки кінця XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй творчості Іван Нечуй-Левицький відображає суспільні процеси свого часу та правдиво репрезентує життя українців із різних соціальних верств. Наприкінці XIX – початку XX ст. течія декадансу почала впливати на настрої тогочасної інтелігенції та проявлятися, зокрема, в літературі. Український декаданс виник через запозичення актуальних тенденцій західноєвропейської літератури, доволі часто у формальному, а не змістовому аспекті. Дослідник М. Нестелєєв стверджує, що «українській декаданс, на відміну від західноєвропейського, мав тісніші зв'язки з реалізмом»[8].

В українському мистецькому середовищі кінця XIX ст. було бажання дорівнятись культурі Європи у докладному описі особистості та її потреб, зображенні міських типів, зокрема асоціальних. Ця спрямованість на естетичне оновлення канонів національного мистецтва сприймалася по-різному, не отримавши єдиної назви, тому часом траплялася плутанина у визначенні символізму та декадентства. Декаданс засуджували і вважали глухим кутом мистецьких пошуків перехідної доби. Засуджували беззмістовну діяльність та вагання тоді, коли історія вимагала активних дій. М. Нестелєєв наголосив, що «в українському соціумі занепадницькі нахили нерідко сприймались як зрада національних інтересів, відмова від активної боротьби за державницьке самоствердження. Критики … наголошували на неприродності, формальній штучності .., ненормальності творів митців-декадентів»[9]. Підтвердженням неприйняття українськими письменниками течії декадансу стала наявність в українській літературі доби антидекадентських творів.

У 1900 р. Іван Нечуй-Левицький пише антидекадентський твір – повість «Без пуття» із підзаголовком «Оповідання по-декадентському», де, імітуючи занепадницьку проблематику та кліше декадентської літератури, через іронію висміяв безідейність декадансу. Митець іронічно й сатирично виписав у творі кохання психічно неврівноважених осіб. «Довго ще вони виливали свій декадентський ліризм кохання та почування, мотаючи його, неначе нитки на клубок», – зазначає письменник[10].

Антидекадентська спрямованість твору насамперед виявляється у системі персонажів. Центральні герої – Павлусь і Настуся – є художнім утіленням типу людини, яка втратила моральні орієнтири, здатність до праці та відповідальності. Їхнє життя позбавлене чіткої мети, а система цінностей ґрунтується на прагненні до легких задоволень, безтурботності й постійного пошуку нових вражень. Таке існування суперечить авторському ідеалу гармонійної особистості, сформованому на основі працьовитості, духовної зрілості та служіння суспільному благу. Уже сама назва твору – «Без пуття» – набуває символічного значення, адже характеризує не лише спосіб життя окремих героїв, а й духовний стан покоління, яке втратило життєві орієнтири.

Образ Павлуся побудований як узагальнений тип молодої людини, що перебуває під впливом модних культурних тенденцій і не прагне до самореалізації через працю чи суспільно корисну діяльність. Його поведінка демонструє байдужість до родинних цінностей, моральних обов'язків та власного майбутнього. Письменник не подає героя як винятково особистість, навпаки, він свідомо типізує його риси, наголошуючи на поширеності такого способу мислення серед частини міської молоді. Павлусь стає художнім прикла-

[8] Нестелєєв М.А. Нарис одного декадансу (особливості стилю Ореста Авдиковича в контексті доби). *Слово і час*. 2014. № 5. С. 54.

[9] Нестелєєв М.А. Нарис одного декадансу (особливості стилю Ореста Авдиковича в контексті доби). С. 50.

[10] Нечуй-Левицький І.С. Без пуття. *Укрліб – Бібліотека української літератури.* URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2632. Далі посилання на це видання подаються в тексті в квадратних дужках – [БП].

дом духовної деградації, що виникає внаслідок захоплення поверховими естетичними ідеалами й нехтування загальнолюдськими цінностями.

Не менш важливу роль у реалізації антидекадентської концепції відіграє образ Настусі. Героїня уособлює моральну нестійкість, внутрішню залежність від зовнішніх обставин і прагнення до життя, позбавленого відповідальності. Її поведінка неодноразово демонструє схильність до наслідування модних моделей поведінки без критичного осмислення їхнього змісту. Через цей образ Іван Нечуй-Левицький показує, що декадентські настрої руйнують не лише особистість, а й традиційні уявлення про сім'ю, взаємну підтримку, моральний обов'язок та людську гідність.

Одним із найважливіших художніх засобів реалізації авторського задуму є іронія. Вона пронизує практично весь твір і виконує не лише комічну, а й світоглядну функцію. Авторська іронія спрямована на викриття показної освіченості, беззмістовних розмов, захоплення модними філософськими концепціями та удаваної винятковості персонажів. Завдяки цьому читач поступово усвідомлює невідповідність між тим, як герої сприймають себе, і тим, ким вони є насправді. Іронічна манера оповіді посилює сатиричний ефект і дозволяє письменникові уникнути прямого моралізаторства, натомість спонукаючи до критичного осмислення поведінки персонажів.

Важливе місце в структурі повісті посідає сатира. Якщо іронія виявляється переважно через авторські оцінки, то сатиричне начало формується шляхом навмисного загострення окремих рис героїв, перебільшення їхньої духовної порожнечі та безпорадності. Використовуючи елементи гротеску, повтори й контраст, письменник демонструє абсурдність життя, побудованого винятково на задоволенні власних потреб. Такий художній прийом перетворює повість на своєрідну полеміку з декадентською естетикою, у якій зовнішня витонченість приховує внутрішню моральну кризу.

Не менш значущою є організація художнього простору твору. Події розгортаються переважно у міському середовищі, яке виступає не лише місцем дії, а й важливим компонентом авторської концепції. Місто постає простором руйнування традиційних моральних зв'язків, поширення духовної байдужості та відчуження людини від власного культурного коріння. Саме в цьому середовищі найвиразніше виявляються риси героїв, їхня моральна нестійкість та нездатність протистояти руйнівному впливу модних ідей. У такий спосіб простір повісті набуває символічного значення, підсилюючи антидекадентський пафос твору.

Повість «Без пуття» насичена багатьма іронічними порівняннями, гіперболами та метафорами: «Вийми з мене моє серце і вклади в мене своє серце, щоб ми з'єдналися навіки, щоб ми були одна сущність, одна душа! – крикнув несамовито, але дуже галантно й ефектно Павлусь. – Постановім зараз цей спіл душ, бо я не наїмся й не нап'юся твоєї краси. Я захлинаюсь твоєю красою, я давлюсь тобою. Я почуваю, що твоя краса от-от задушить мене» [БП].

Творові властивий фізіологічний аспект у описах головних героїв та їх психічних станів. Саме фізіологія вивчає життєві процеси, діяльність окремих органів, їх систем, регуляцію, пристосування у довкіллі, походження, розвиток організму. Настуся й Павлусь «обмінюються» серцями, локонами волосся, «зубами серця й мрій», «нігтями почуваннів», латками одягу та «раюють», дивлячись один на одного. «Коли вирвеш, мій милий, зуба, подаруй мені цей брильянт… я оправлю його в золото й носитиму і вдень, і вночі коло свого серденька. То буде задля мене свячений зуб мого Будди», – викрикує Настуся. А Павлусь мріє про «Буддійську Нірвану, куди ми пірнемо з нашим коханням і повік кохатимемось і, може, переходитимемо то в рослини, то в животини, то в зорі, і все вдвох та вдвох, як два горішки в одній лушпайці» [БП].

Невротична головна героїня змалку виховувалась у Парижі, а потім повернулась до Києва: «тільки й любила одно й єдине: французьке, ілюстровані гарними малюнками казочки. Вона начиталась їх так, що од восьмого року уявляла себе якоюсь казчаною особою й любила одягаться в усякі надзвичайні казчані убрання … В Настусі дуже зарані розвилась уява та мрійність»; її обранець Павлусь також «розторсав собі нерви систематичною гульнею по ночах, алкоголем та романтичними походінками» [БП]. Автор з іронією звертає увагу на спадковість психічної хвороби головної героїні, яка «була зроду істерична й трохи психопатка, бо перейняла це добро на спадщину од своєї прицуцуватої мами-морфіністки», а також на образ Павлуся, який називає себе героєм «цього нашого темного дня!» [БП].

Занепадницькі настрої Настусі проявляються у її ставленні до розваг та самого життя: «Мені вже все на світі обридло. Ще в шістнадцять год мені обридли танці та бали, в вісімнадцять мені вже остогидли, надокучили компліменти паничів та їх дурне причепливе залицяння, надокучили самі паничі, а в двадцять мені вже обридли Париж, Рим та Ніцца, як і наш Київ… А вже тієї нудьги тутечки в Києві хоч мішками бери, хоч лопатами горни!..

Це все мені обридло, остогидло! Всі хотять навести мене на якусь добру путь. Хіба ж я збилась з пуття, чи що?» [БП]. Настуся стверджує, що вона велика «естетичка! Як я люблю все гарне, все красне! Як я люблю всяке штучництво! Музика та співи – це дихання моєї душі; малярство, картини – це зір моїх очей» [БП].

Марнотратця Павлуся Настусин батько характеризує так: «гультяй, ледащо та картяр… Прогуляли й промарнували вони вдвох з батьком по заграницях та в Монако на рулетці село й сахарню, а Павлусь незабаром прогайнує і той хутір Шелестуху … нестатковитий, пустий паничик, котрий тільки зугарний тинятись по Хрещатику та наводить своє пенсне на паннів. Це якийсь виродок колись славного, поважного роду на Україні» [БП].

Головні герої впевнені, що їхнє «кохання всіх богів і богинь од Ваала й Молоха й до київських відьом на Лисій горі» [БП]. Для першого поцілунку закохані хочуть обрати Лису чи Володимирську гори над Дніпром, проте Настуся переживає «за свою репутацію», тому зупиняються на Соломенському шпилі. Настуся звертає увагу: «"… як тутечки під мостом оригінально! й навіть гарно!.. Які важкі залізні склепіння! Які товстющі попереплутувані залізні арки! Чисто так, як в 'Орфеї в пеклі' в Оффенбаха!.. Я тут вольна од знайомих, неначе на вулицях у Гренаді або в Палермо", – подумала Настуся й підтюпцем побігла через широкий Соломенський майдан угору попід бідними міщанськими, неначе кури, обскубленими хатами» [БП].

У творі показані також бідні квартали Києва: «На Соломенському шпилі вже заманячіли опрічні малесенькі халупки та землянки без дворів, без городів, неначе шпиль подекуди заріс здоровецькими грибами та опеньками», проте це не заважає героїні почувати себе «неначе на самому вершечку Олімпа на місці стародавніх богів»; у божевільних міркуваннях закохані вирішили, що вони «не тутешні люде», тож їм слід перейти до іншого світу: «це райська Нірвана нашого Будди! Ми перейдемо в справдешній світ з цього земного нікчемного багна» [БП].

Автор із гумором та іронією описує спосіб обрання смерті героями, які відмовляються від того, щоб застрелитись: «геть-то по-міщанській, зовсім не по-модньому! В газетах тільки й читаєш, що якийсь пришелепуватий київський швець або кравець найняв номер з якоюсь прицуцуватою швендею та й позастрелювались обоє. Мадам Трюше в Ментоні лусне од сміху, як прочитає про цей наш прозаїчний буржуазний вчинок у газетах»; а «з мосту та в Дніпро… буде зовсім по-мужицькій», тому молоді люди обрали замерзнути на Лисій горі, що для них «на вершині Монблана або Юнгфрау, або на Рігі!»; психічно хворим героям здається, що замерзнуть не вони, а «бацили позамерзають», тож «вони скочили в фаетон і миттю добігли до переліска в сугорбах коло Лисої гори над самісіньким Дніпром» [БП]. А вся пригода божевільних закінчилась тим, що «він ухопив її в обнімок і сторч кинувся з нею з кручі», яка не досягала до Дніпра, як хотів Павлусь, а «попід кручею вився вузький шляшок, вибоїстий та бакаюватий. У бакаях стояли каламутні калюжі. По шляху в місто плуганились шкапами селяни й везли на продаж на торжок огородину: капусту, картоплю, цибулю та петрушку. – Що то пак котиться з кручі? – гомоніли чоловіки, пороззявлявши роти на кручу» [БП]. Коли ж Настуся з Павлусем опинилися в калюжі, вважаючи, що вмерли, селяни «не дали їм довго балакать та усолоджуватись музикою небес. Вони забрали їх і посадили на віз поверх головок капусти та снопків хрону й петрушки і, трохи покалічених, повезли далі до міста», здали поліцейським урядникам та «попровадили просто до божевільні» [БП], проте у лікареві навіжені теж побачили Будду.

Водночас антидекаданс у повісті не обмежується лише запереченням певних літературних тенденцій. Іван Нечуй-Левицький пропонує позитивну систему цінностей, що ґрунтується на реалістичному світогляді, гуманізмі, повазі до праці, моральній відповідальності та національній самосвідомості. Саме через зіставлення цих принципів із поведінкою головних героїв письменник утверджує власний естетичний ідеал. Повість демонструє, що духовне відродження людини можливе лише за умови повернення до моральних засад, активної життєвої позиції та усвідомлення особистої відповідальності перед суспільством.

Антидекаданс у творі виступає не лише засобом літературної полеміки, а й формою утвердження гуманістичних, моральних і національних цінностей, які письменник вважав визначальними для розвитку українського суспільства та літератури. Тож через образи закоханої пари молодих людей та їх спотворене й хворобливе сприйняття навколишньої дійсності І. Нечуй-Левицький заперечив прояви декадансу в українській літературі, висміяв його руйнівний характер у житті людини, безперспективність та безідейність.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Проведене дослідження засвідчило, що повість Івана Нечуя-Левицького «Без пуття» є одним із найвиразніших художніх виявів антидекадансу в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. Твір репрезентує послідовну авторську полеміку з декадентською естетикою, яка реалізується не лише на ідейно-тематичному, а й на образному, композиційному та поетикальному рів-

нях. Письменник художньо осмислює кризові явища тогочасного суспільства, пов'язуючи духовну деградацію особистості з поширенням світоглядних і культурних тенденцій, що заперечували активну життєву позицію, моральну відповідальність та суспільне призначення людини.

Доведено, що важливу роль у реалізації антидекадентської концепції твору відіграють засоби комічного, насамперед іронія та сатира. Вони забезпечують викривальний характер оповіді, посилюють авторську оцінку зображуваних явищ і формують критичне ставлення читача до духовного спустошення, егоцентризму та моральної дезорієнтації героїв. Водночас поєднання сатиричного начала із психологічним аналізом персонажів сприяє глибшому розкриттю причин їхньої духовної кризи та визначає художню своєрідність повісті.

З'ясовано, що антидекаданс у повісті «Без пуття» не обмежується запереченням окремих естетичних принципів декадансу. Автор формує власну позитивну систему морально-етичних орієнтирів, основу якої становлять працьовитість, духовна зрілість, відповідальність, гуманізм, суспільна активність і вірність національним цінностям. Саме протиставлення цих ідеалів духовній порожнечі героїв визначає ідейний зміст твору та його місце в літературній полеміці доби.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що повість «Без пуття» є важливим джерелом для вивчення світоглядної та естетичної позиції Івана Нечуя-Левицького, а також особливостей розвитку української літератури на зламі XIX–XX ст. Твір демонструє органічне поєднання реалістичної художньої традиції з активним осмисленням новітніх культурних явищ, що розширює уявлення про творчу еволюцію письменника.

Перспективними напрямами подальших наукових досліджень є зіставний аналіз антидекадентських мотивів у повісті «Без пуття» та літературно-критичних працях Івана Нечуя-Левицького, вивчення специфіки художньої полеміки письменника з українським модернізмом, дослідження функцій іронії, сатири й пародії в його пізній прозі, а також порівняльний аналіз твору з художньою спадщиною інших українських письменників кінця XIX – початку XX ст., які зверталися до проблем духовної кризи та переосмислення традиційних моральних цінностей.

References

Vilna, Ya. (2019). Tsinnisno-smyslova stratehiia obraznoho myslennia I. Nechuia-Levytskoho (na prykladi tvoru «Bez puttia. Opovidannia po-dekadentskomu») [The value-semantic strategy of Ivan Nechui-Levytskyi's figurative thinking (based on the work Bez puttia. A Decadent Story)]. *Problemy suchasnoho literaturoznavstva, 29,* P. 43–55. Kyiv, Ukraine.

Vinnikova, N. (2011). Osoblyvosti parodii I. Nechuia-Levytskoho «Bez puttia. Opovidannia po-dekadentskomu» [The peculiarities of parody in Ivan Nechui-Levytskyi's Bez puttia. A Decadent Story]. In *Doslidzhennia molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoi nauky: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 179–183). Kyiv, Ukraine.

Golovan, T. (2023). Relihiia v antyimperskii stratehii Ivana Nechuia-Levytskoho [Religion in Ivan Nechui-Levytskyi's anti-imperial strategy]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii, 22,* P. 28–35. Kyiv, Ukraine.

Lavrusenko, M. (2023). Problema natsionalnoho buttia ukraintsiv u tvorchosti Ivana Nechuia-Levytskoho [The problem of the national existence of Ukrainians in the works of Ivan Nechui-Levytskyi]. *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky, 205,* P. 106–110. Kropyvnytskyi, Ukraine.

Meleshko, V. (2024). Povisti Ivana Nechuia-Levytskoho: tematychno-formalni zbihy [Ivan Nechui-Levytskyi's novellas: thematic and formal parallels]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 35(74), 2(1).* Retrieved from https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/part_1/41.pdf. Simferopol–Kyiv, Ukraine.

Muravetska, Ya. (2017). Stratehii zorovoho zobrazhennia v povisti Ivana Nechuia-Levytskoho "Bez puttia": realistychne i dekadentske [Visual representation strategies in Ivan Nechui-Levytskyi's novella Bez Puttia: realistic and decadent]. *Slovo i Chas, 12,* P. 34–43. Kyiv, Ukraine.

Nestelieiev, M. (2014). Narys odnoho dekadansu (osoblyvosti styliu Oresta Avdykovycha v konteksti doby) [An outline of one decadence (Features of Orest Avdykovych's style in the context of the era)]. *Slovo i Chas, 5,* P. 49–55. Kyiv, Ukraine.

Nechui-Levytskyi, I. (1900). Bez puttia [Without direction]. Retrieved from https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2632. Kyiv, Ukraine.

Tarnawsky, M. (2014). Nechui's aesthetic code: Repetition, pacing, and non-purposeful narration. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal, 1,* P. 219–240. Kyiv, Ukraine.

Мялковська Людмила Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, в. о. завідувачки кафедри медіа, іміджу та комунікацій, Луцький національний технічний університет (вул. Львівська, 75, м. Луцьк, Волинська область, 43018, Україна).

Mialkovska Liudmyla – Doctor of Philology, Professor, Acting Head of the Department of Media, Image and Communications, Lutsk National Technical University (75 Lvivska St., Lutsk, Volyn Region, 43018, Ukraine).

E-mail: myalkovskaludmila@gmail.com

Дата подання: 3 червня 2026 р.
Дата затвердження до друку: 25 серпня 2026 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Мялковська, Л. Прояв антидекадансу у повісті Івана Нечуя-Левицького «Без пуття». *Сіверянський літопис.* 2026. № 4. С. 130–137. DOI: 10.58407/litopis.260413.

Цитування за стандартом APA

Mialkovska, L. (2026). Proyav antydekadansu u povisti Ivana Nechuia-Levytskoho «Bez puttya» [Manifestations of Anti-decadence in Ivan Nechui-levytskyi's Novella “Bez Puttia”]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, *4*, P. 130–137. DOI: 10.58407/litopis.260413.